

Arbeidsvoorziening in de tuinbouw

Ir. Sj. van Veen, Landbouw-Economisch Instituut, 's-Gravenhage

Voordracht, gehouden tijdens de Ontwikkelingsdag voor Tuinbouwtechniek
op 24 november 1960

Arbeidsvoorziening in de tuinbouw

In deze inleiding is de aandacht gericht op de beroepsgroep der tuinarbeiders. Nagegaan wordt toe deze groep is samengesteld en welke de oorzaken en achtergronden zijn van de aanzienlijke toe- en afvloeiing. Ook wordt onderzocht of het mogelijk is hierop invloed uit te oefenen.

Als basis van dit artikel dient een onderzoek dat in 1955 door het Landbouw-Economisch Instituut is verricht¹ in acht tuinbouwcentra De Streek, Aalsmeer, Boskoop, de Kring, het Westland, IJselmonde, de Hoeksche Waard en Zuid-Beveland. Daarin werden als tuinarbeider beschouwd al degenen die in 1955 meer dan twee maanden in de tuinbouw hadden gewerkt. Zij die korter in de tuinbouw werkten, zijn dus niet in het onderzoek betrokken. Dit betekent echter niet, dat deze mensen voor het tuinbouwbedrijf niet van grote betekenis zouden zijn; men denke bijvoorbeeld maar eens aan de arbeidstoppen. Zij kunnen echter moeilijk als tuinarbeider worden gezien en bovendien was het uitermate moeilijk een enigszins volledig overzicht van deze groep van gelegenhedswerkers te krijgen.

De groep arbeiders die meer dan twee maanden

in de tuinbouw werkte, bestond voor 91 % uit vaste arbeiders met een jaarcontract, 4% werkte twee tot zes maanden in de tuinbouw, 4% zes tot twaalf maanden en tenslotte was er nog 1% dat meer dan twee maanden in loondienst werkte en meer dan vier maanden op het eigen bedrijf. Uitgezonderd de groep van vaste arbeiders waren de groepen te klein om de gegevens per categorie afzonderlijk op te nemen. In het volgende is dan ook slechts sprake van één categorie; daartoe zijn allen gerekend, die meer dan zes maanden in de tuinbouw werken.

Aantal arbeiders

Van het totale aantal tuinarbeiders in Nederland kan een indruk worden verkregen door vergelijking van de cijfers van de volks- en beroepstelling in 1947 met de cijfers welke door de enquëtering werden verkregen. In 1947 waren er \pm 36 000 tuinarbeiders; in 1955 was het aantal gedaald tot \pm 30 000. Dit is 30% van het totale aantal land- en tuinarbeiders in Nederland. Ook na 1955 zal het aantal tuinarbeiders nog verder zijn gedaald met naar schatting 2% per jaar. Nu, in 1960, zullen er nog \pm 27 000 zijn. Van de tuinarbeiders woont 76% in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Zeeland. De helft van alle arbeiders woont in Zuid-Holland.

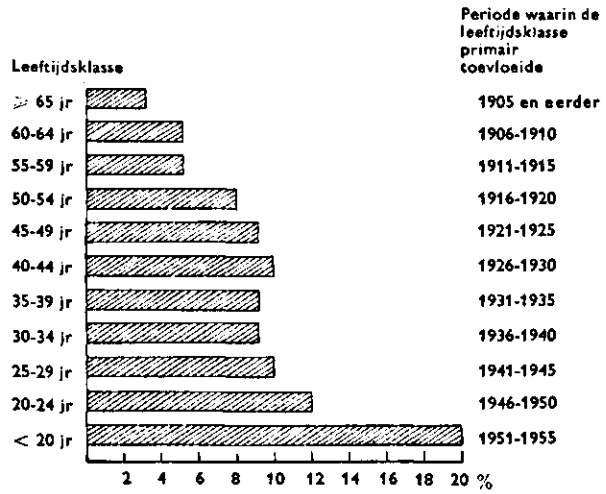
¹ *De tuinarbeiders in Nederland*. Rapport 292 van het Landbouw-Economisch Instituut, 's-Gravenhage, 1959.

De leeftijdsopbouw

Een beroepsgroep, zoals die van de tuinarbeiders, verandert onophoudelijk. Elke dag zijn er mensen die tuinarbeider worden, en elke dag ook zijn er die een ander beroep kiezen. Wanneer we een indruk willen krijgen van de samenstelling van zo'n beroepsgroep en de veranderingen die zich daarin voordoen, kunnen we het best enige momentopnamen met elkaar vergelijken (zie grafiek 1). De lengte van elke staaf geeft aan het percentage arbeiders per leeftijdsklasse in 1955. Zouden we vijf jaar later, dus in 1960, opnieuw zo'n grafiek hebben gemaakt, dan zouden alle staven een plaats naar boven zijn opgeschoven. Er is echter meer gebeurd. Er is een nieuwe staaf bijgekomen, namelijk van degenen die in 1960 jonger zijn dan 20 jaar. Zij hebben na 1955 de lagere school verlaten en zijn toen op de tuin gaan werken. Deze toevloed van jongeren zal worden aangeduid als primaire toevloeiing. Het kan echter ook zijn, dat arbeiders in de tuinbouw zijn gaan werken, nadat ze een ander beroep hebben uitgeoefend; dit is de zogenaamde secundaire toevloeiing. In de loop der jaren schuiven de staven in de grafiek naar boven op en veranderen zij van omvang door secundaire toe- en afvloeiing. Zij veranderen bovendien nog van omvang doordat leden aan de groep ontvallen door ziekte en sterfte. Op dit soort afvloeiing zal echter niet verder worden ingegaan, omdat zij voor ons betoog niet van belang is.

Bekijken we de grafiek nog eens nader, dan valt het op dat de bezetting van de jongste leeftijdsklasse ongeveer tweemaal zo groot is als van de andere.

Men zou de conclusie kunnen trekken dat de primaire toevloeiing in de periode 1951-1955 ongeveer tweemaal zo groot was als in de voorafgaande. Dit bleek echter niet het geval zijn. Vanaf 1916 is de primaire toevloeiing namelijk vrijwel van gelijke omvang geweest als in de periode 1951-1955. Het verschil tussen de jongste twee leeftijdsklassen is ontstaan doordat de helft van het aantal

1. Leeftijdsopbouw van de tuinarbeiders

(Uit L.E.I.-rapport 292, pag. 24)

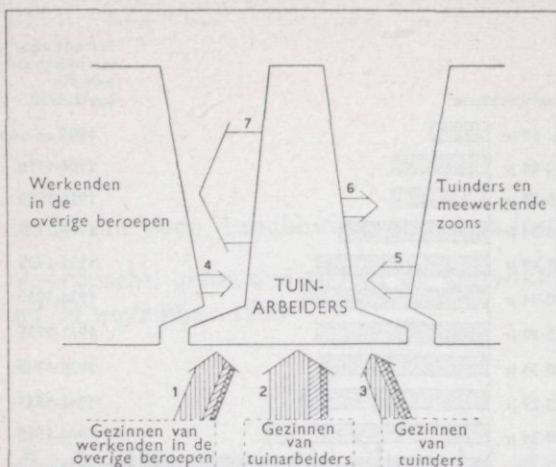
jongens dat in de periode 1946-1950 primair was toegevloed, in 1955 reeds weer een ander beroep had gekozen. De secundaire afvloeiing was de afgelopen tien jaar zelfs zo sterk, dat vijftien jaar na het moment van primair toevloeden 80% van de arbeiders weer een ander beroep had gekozen. De bezetting van de andere leeftijdsklassen bestaat dan ook voor een belangrijk deel uit secundair toegevloeden.

We mogen constateren, dat de beroepsgroep der tuinarbeiders zich kenmerkt door een grote primaire toevloeiing en een grote secundaire afvloeiing. Dit houdt dus in dat vele jongeren slechts kort in de groep verblijven.

Toe- en afvloeiing

In het voorgaande werd geconstateerd, dat er in de beroepsgroep een grote doorstroming plaats vindt. We zullen nu trachten aan de hand van grafiek 2 een duidelijker beeld te vormen van de toe- en afvloeiing.

Het centrum van de grafiek bestaat uit een figuur met daarin het woord 'tuinarbeiders'. Dit is een schematische voorstelling van de leeftijdsopbouw van de groep van de tuinarbeiders. De brede basis duidt op de grote bezetting in de jongste leeftijdsklasse.

- Toegevloede personen, die tuinarbeider blijven
- Toegevloede personen, na 15 jaar afgevloeid naar andere beroepen
- Toegevloede personen, na 15 jaar tuinder geworden

- 1, 2 en 3 = primaire toevloeiing
- 4 en 5 = secundaire toevloeiing
- 6 = secundaire afvloeiing naar tuindersgroep
- 7 = secundaire afvloeiing naar overige beroepen

2. Toe- en afvloeiing van tuinarbeiders

(Uit L.E.I.-rapport 292, pag. 25)

Links van deze leeftijdsopbouw vinden we de schematische leeftijdsopbouw van de werkenden in de overige beroepen en rechts die van de tuinders en van de meewerkende zoons. De uitsparingen aan de basis van deze figuren duiden aan dat een aantal jongeren, dat later in andere beroepen zal gaan werken, als tuinarbeider is begonnen.

De horizontale pijlen in de grafiek stellen de secundaire toe- en afvloeiing voor. De afvloeiing naar de groep tuinders en meewerkende zoons betekent vrijwel altijd, dat een tuinarbeider zelfstandig tuinder wordt. Deze groep is bijna even groot als de groep tuinderszoons, die in loondienst gaat werken na op het ouderlijk bedrijf te hebben gewerkt. De breedte van de pijlen geeft de omvang van de desbetreffende stroom aan. De afvloeiing naar de groep 'werkenden in overige beroepen' is veel groter dan de secundaire toevloeiing uit die groep. De groep der tuinarbeiders zou dan ook zeer snel in omvang afnemen, als er niet een primaire toevloeiing van grote omvang was. Deze is aangegeven door de verticale pijlen.

De drie verticale pijlen duiden aan, dat de primaire toevloeiing niet alleen afkomstig is uit de gezinnen van tuinarbeiders. Iets minder dan 50% van de jonge tuinarbeiders had hetzelfde beroep als de vaders. Bij 30% van hen was de vader werkzaam in de niet agrarische beroepen en bij 20% was de vader zelfstandig tuinder.

De arcering van de verticale pijlen geeft aan in welke beroepsgroep de jongeren vijftien jaar na het primair toevloeden zullen zijn aangeland. Hieruit blijkt onder andere, dat het beroep van de ouders niet van invloed is op het al of niet afvloeien en de afvloeiingsrichting.

De groep gezinnen, waaruit jonge tuinarbeiders voortkomen, kan worden aangeduid als de basisgroep. De ontwikkeling in het verleden laat zien, dat het percentage zoons per gezin, dat tuinarbeider wordt, afneemt. Doordat echter het aantal gezinnen van werkenden in overige beroepen groter wordt en ook de beide andere groepen in het verleden groeiden, kan de totale primaire toevloeiing constant blijven.

Samenvattend kunnen we stellen, dat veel jongens uit de basisgroep tuinarbeider worden en dat het grootste deel van hen binnen vijf à tien jaar het beroep weer verlaat.

Achtergronden van toe- en afvloeiing

Waarom gaan zoveel jongeren op de tuin werken? Het antwoord op deze vraag omvat verschillende aspecten; het is bovendien niet voor elke jongen gelijk. Van de jongens die de lagere school verlaten, zal een steeds toenemend deel voortgezet niet agrarisch dagonderwijs volgen. Voor deze groep komt het beroep tuinarbeider niet in aanmerking. Voorts is er een deel van de jongens, dat zeer positief een beroep kiest. Ze willen bijvoorbeeld monteur, slager of tuinder worden. In de gezinnen waaruit de jongens voortkomen, is de situatie meestal wel zo dat de jongens de gelegenheid krijgen om zich in het gekozen beroep te bekwamen. Uit deze groep jongens komt een beperkt

aantal tuinarbeiders voort; onder hen zijn weinig blijvers, omdat zij immers tuinder willen worden. Tenslotte blijven dan de jongens over, die niet positief iets willen worden en voor wie de ouders 'een baas moeten zoeken'. Het zijn vooral de jongens uit deze groep, die tuinarbeider worden. Hiervoor zijn verschillende redenen:

a. De tuinders werken graag met jongens, omdat ze relatief goedkope arbeidskrachten zijn en omdat ze 'gezellig' zijn. Dit maakt het voor de ouders dus gemakkelijk een tuinder als 'baas' te vinden.

b. De lonen die de jongens bij de tuinders verdienen, zijn hoger dan in andere beroepen.

c. De ouders kennen de tuinders meestal wel en zij vinden het dan uit opvoedkundige overwegingen beter dat de jongen bij een bepaalde tuinder werkt dan in een fabriek in de stad.

d. Als de jongens in het dorp werken, komen ze in de middagpauze thuis en kunnen zij met het gezin de warme maaltijd gebruiken. Men vindt het bezwaarlijk om 's avonds warm te eten of de jongens altijd opgewarmd eten te geven.

Waarom verlaten zo velen de beroepsgroep? Ook hiervoor bestaan vele redenen. De jongens hebben het beroep van tuinarbeider zelf veelal niet bewust gekozen, velen willen daarom wel eens iets anders gaan doen. Dit wordt vergemakkelijkt, doordat ze na hun twintigste jaar in andere beroepen in ieder geval wel evenveel kunnen verdienen. In deze situatie kan een betrekkelijk kleine aanleiding de oorzaak worden om een ander beroep te kiezen: onenigheid met de werkgever, een verzoek van een bedrijf om chauffeur te worden, een vriendje die het op de fabriek goed naar zijn zin heeft, een meisje dat meer houdt van 'vast werk', enzovoort.

Een algemene geringschatting van het beroep van tuinarbeider, zoals hier en daar wel voor het beroep van landarbeider voorkomt, is er zeker niet. Het is meer de individuele voorkeur die de doorslag geeft. Als dit niet zo zou zijn, zou de secun-

daire toevloeiing ook moeilijk verklaarbaar zijn, evenals trouwens de grote primaire toevloeiing.

De arbeidsvoorziening in de toekomst

Veel tuinders maken zich zorgen over de vraag of zij er in de toekomst nog wel in zullen slagen de benodigde arbeidskrachten aan te werven.

Als men in de toekomst de daling van het aantal arbeiders zou willen verminderen of het aantal zou willen doen toenemen, zal men in de eerste plaats de secundaire afvloeiing van de 20- tot 40-jarigen moeten beperken. We zouden ook kunnen veronderstellen, dat de primaire toevloeiing dan zou moeten worden vergroot. Het wil ons echter voorkomen, dat de primaire toevloeiing moeilijk vergroot kan worden en dat zij eerder de neiging zal hebben in omvang af te nemen. Immers, steeds meer jongens gaan voortgezet niet-agrarisch dagonderwijs volgen en voorts bestaat de mogelijkheid, dat de ouders bij het zoeken van een 'baas' meer op de toekomst van hun zoon gaan letten. Aangezien de ervaring hun wel leert, dat de jongens waarschijnlijk toch niet op de tuin blijven, zullen zij de werkgevers in andere beroepen meer in aanmerking laten komen dan nu het geval was. Het beste middel om de daling van het aantal arbeiders tegen te gaan, is dus waarschijnlijk beperking van de afvloeiing. Daarnaast biedt de secundaire toevloeiing wellicht mogelijkheden. De secundaire toevloeiing is niet bijzonder groot, maar wel is zij bijzonder waardevol, omdat deze arbeiders voor het overgrote deel lang in de beroepsgroep blijven. Vergroting van de secundaire toevloeiing zal alleen mogelijk zijn door het aantrekkelijker maken van lonen en arbeidsvoorwaarden ofwel door een betere reclame en/of een doelmatiger werving.

De secundaire afvloeiing zou met dezelfde maatregelen moeten worden beperkt. Het gaat hierbij natuurlijk om de afvloeiing naar de overige bedrijfstakken, omdat de afvloeiing naar de groep tuinders en meewerkende zoons slechts klein en moeilijk te beïnvloeden is.

Situatie op de arbeidsmarkt

Het beperken of intomen van de secundaire afvloeiing van 20- tot 40-jarigen naar andere bedrijfstakken betekent dat de tuinders zullen moeten concurreren met de andere werkgevers die arbeidskrachten trachten aan te werven.

Bij de beschrijving van de redenen die de tuinarbeiders er toe brengen een ander beroep te kiezen, is gebleken dat zij niet emotioneel aan de tuinbouw zijn gebonden doch evenmin met een zekere tegenzin in de tuinbouw werken. Dit houdt in dat de tuinbouw, om de arbeiders te binden, minstens even gunstige lonen en arbeidsvoorwaarden zal moeten bieden als andere bedrijfstakken. De tuinders zullen de concurrentie dan ook alleen met succes kunnen volhouden als de bedrijfsuitkomsten zodanig zijn, dat er winst wordt gemaakt en men enige reserve heeft om in het proces van steeds stijgende lonen en verbeteringen van arbeidsvoorwaarden de andere bedrijfstakken te kunnen bijhouden.

Dat het voor de tuinder steeds moeilijker wordt om arbeidskrachten aan te werven is waarschijnlijk ook een gevolg van de verdergaande ontsluiting van de tuinbouwcentra in de afgelopen tien jaren. De meeste tuinbouwcentra liggen in het westen van het land, dicht bij de grote centra van werkgelegenheid. Tot na de tweede wereldoorlog waren deze tuinbouwcentra betrekkelijk gesloten gemeenschappen. De concurrentie van de industrie op de arbeidsmarkt was toen nog weinig voelbaar. Later is men als gevolg van de grote schaarste aan arbeidskrachten in de steden en industriële centra ook in de tuinbouwcentra arbeidskrachten gaan werven. Deze ontwikkeling brengt voor de tuinder mee, dat hij op de arbeidsmarkt steeds meer de concurrentie van andere bedrijfstakken gaat voelen. Deze dringen als het ware steeds verder in het dorp door. Zij doen dit door middel van advertenties, wervingsacties en niet in de laatste plaats door middel van het grote aantal

mensen uit het dorp dat reeds in deze bedrijfstakken werkt.

De tuinder is dus vrij plotseling geplaatst tegenover de specialisten van de grote bedrijven, die reeds vele jaren ervaring hebben met het werven van arbeidskrachten in tijden dat ze schaars zijn. Hierdoor is hij in een ongunstige positie gekomen, hoewel hij wellicht zeer wel in staat is even gunstige lonen en arbeidsvoorwaarden te bieden als werkgevers in andere bedrijfstakken. Zijn positie rechtvaardigt ernstige bezinning op dit vraagstuk. De bestudering van het probleem is trouwens al gaande, zij het vooral in de landbouw en in mindere mate in de tuinbouw. Het jongste rapport over dit onderwerp is door het Landbouwschap onder de titel 'Binding jonge landarbeiders' in september gepubliceerd. Het geeft niet alleen een overzicht van de denkbeelden op dit gebied, maar ook van de publikaties die hieraan zijn gewijd.

Samenvatting

Uit een onderzoek van het Landbouw-Economisch Instituut is gebleken, dat de groep van de tuinarbeiders wordt gekenmerkt door een zeer sterke doorstroming. In de afgelopen jaren had bijna 50% van de jongens, die na het verlaten van de lagere school in de tuinbouw waren gaan werken, in vijf jaar al een ander beroep gekozen. Dit percentage zal ongetwijfeld oplopen tot ± 80 .

De moeilijkheden in de arbeidsvoorziening worden vooral veroorzaakt door deze grote afvloeiing. De maatregelen tot verbetering zullen dan ook vooral gericht moeten zijn op het beperken van de afvloeiing. Wil men hiermede succes hebben dan zal men er voor moeten zorgen in het proces van verbeteren van lonen en arbeidsvoorwaarden bij te blijven met andere bedrijfstakken of iets op hen voor te komen. Voorts zal men zich moeten bezinnen op een passend antwoord op de reclamecampagnes, wervingsacties en dergelijke die door andere bedrijfstakken worden gevoerd.

Summary

Labour supply in horticulture

Research done by the Agricultural Economics Research Institute in the Netherlands has shown that there is a great outflow of horticultural labour. In the last few years nearly 50 per cent of the boys who, on leaving the elementary school, were employed in horticulture, have chosen another occupation within five years. This percentage will no doubt rise to about 80.

This outflow is causing great difficulties in the labour supply, and an attempt must be made to check it. To this end it will be necessary to keep pace with the improvement of wages and labour conditions in other industries or even get ahead of them. Further a suitable answer will have to be given to the advertizing and recruitment campaigns that are conducted by the other industries.